

Kasvatusopin virtaukset akateemisissa teksteissä – kuusi turkulaista väitöskirjaa 1700-luvulta

Inkeri Kinnari

1700-luvun kotimaisen kasvatustieteellisen tutkimuksen etulinjassa olivat Turun akatemian professorit. Varsinainen opettajankoulutus alkoi Suomessa vasta 1800-luvulle tultaessa, mutta jo aikaisemmin oli ilmestynyt useita väitöskirjoja opetuksesta ja kasvatuksesta. Tässä artikkelissa esitän, miten aikaisemmassa tutkimuksessa kuvattu kasvatustieteellisen ja opetusmetodien kehitys 1700-luvulla näkyy konkreettisesti tieteellisen kirjoittamisen käytännöissä. Tarkasteluni kohteena on väitöskirjojen dispositio sekä sitaattien, esimerkkien ja vertauskuvien käyttö. Samalla luon katsauksen siihen, mitkä kasvatusopin sisällölliset seikat painottuvat tarkastelemisessä teksteissä.

Turun akatemiassa (1640–1828) opintojen tavoitteena oli tulevien pappien, opettajien ja virkamiesten moraalikasvatus ja yleissivistävä koulutus. Väitöskirjat julkaistiin pääosin latinaksi, ja niissä viitattiin monessa tapauksessa enemmän klassisiin teksteihin kuin uudempaan kirjallisuuteen. Tämä johtuu etenkin siitä, että tutkielmissa oli tapana keskittyä vanhojen käsitysten toistamiseen. Kasvatusopillisessa kirjoittelussa sekä kouluopetusta koskeissa ohjeistuksissa painotettiin perinteisesti käytännönläheisyyttä ja hyötynäkökohtia. Keskeisenä pidettiin konkreettisten esimerkkien käyttöä, lasten ymmärryskyvyn huomioimista sekä näiden mielenkiinnon kohteiden hyödyntämistä. Mietelauseet (”lentävät lauseet”) opetusvälineinä sekä ulkoluvun vastustaminen tulevat teksteissä usein esille. Myös kysymys latinan ja nykykielten asemasta, yksityisen ja julkisen koulutuksen paremmuusjärjestys sekä kristillisen kasvatuksen ja uskonnonopetuksen merkitys olivat keskeisiä. Oppimisen kokemukseräisyys ja käytännölliseen hyötyyn tähtäävä koulutus olivat olleet pinnalla jo 1600-luvulla Petrus Ramuksen ajatusten tultua Ruotsissa suosituiksi (Joutsivuo 2010, 115). Opettavaiset esimerkkikertomukset olivat perinteisesti tärkeä osa lasten kasvatusta (Lagerstam & Parland-von Essen 2010, 185). Vuoden 1686 kirkkolaissa kehoitettiin panostamaan Jumalan sanan syvälliseen ymmärtämiseen ja henkilökohtaiseen soveltamiseen pelkän ulkoluvun sijasta, ja vuonna 1682 painettu piispa Johan Gezeliuksen valmisteleva koulujärjestys *Methodus informandi* painotti koulutuksen yleishyödyllisyyden merkitystä sekä oppilaan kykyjen huomioimista opetuksessa (Joutsivuo 2010, 126–127).

Tarkastelen tässä artikkelissa kuutta Turun akatemiassa julkaistua latinankielistä kasvatustieteellisen ja koulutusaiheista väitöskirjaa, joista varhaisin on ilmestynyt vuonna 1738 ja myöhäisin 1776. 1700-luvun merkittävin uudistus kasvatusopissa oli sen teoretisoitumisen alkua. Toisaalta kasvatuksesta ja koulutuksesta oli alettu keskustella myös yliopiston ulkopuolella.

H. G. Porthan kumppaneineen julkaisi runsaasti kasvatusaiheisia kirjoituksia vuonna 1771 perustetussa *Åbo Tidningar* -lehdessä. [1] Näitä artikkeleita on tutkinut kattavasti Risto Ikonen, joka on muodostanut niiden pohjalta käsitteen ”kasvatusyhteiskunta” kuvaamaan vuosisadan loppupuolen pyrkimyksiä kollektiivisen hyvinvoinnin edistämiseksi koulutuksen avulla (Ikonen 1997, 360–361). Kasvatuksen projekti oli yhteiskunnallisesti läpituken- va, mutta akateemisena tieteenalana kasvatusoppi oli pääosan 1700-luvusta jäsentymätön. Monimutkaisesti muotoiltujen teorioiden sijaan keskusteltiin arkielämälle läheiseen sävyyn, käytännönläheisesti ja konkreettisia esimerkkejä käyttäen. Uuden kirjallisuuden sijasta vedottiin pääasiassa tuttuihin ja perinteisiin antiikin auktoriteetteihin. Lehtikirjoitel- lu sekä akateemiset tekstit olivat näissä asioissa hyvin samankaltaisia. Vuosisadan loppua kohden alkoivat etenkin psykologiset käsitteet vallata alaa, joiden myötä kasvatusopilliset väitöskirjat muuttuivat aiempaa teoreettisemmiksi. Matti A. Sainio (1957, 165–166) on kat- sonut, että hajanaisuus ja epäjohdonmukaisuus ovat erityisen yleisiä kasvatusopillisissa väitöskirjoissa. Hänen mukaansa tämä juontaa juurensa kyseisen alan kehittymättömyyteen ja jäsentymättömyyteen; ”kasvatusopin problematiikka ei vielä ollut selvinnyt”.

Kasvatukseen keskittyvät tutkielmat ja luennot 1700-luvun jälkipuoliskolla olivat sel- västikin valmistaneet tietä 1800-luvun alussa perustetulle kasvatusopilliselle seminaarille. Sen ensimmäiseksi lehtoriksi nimitettiin vuonna 1807 Henrik Snellman (1780–1835), Port- hanin oppilas. Turusta tuli edelläkävijä valtakunnan opettajankoulutuksessa. Lundissa ja Uppsalassa kasvatusopillisten opetusvirkojen perustamista pyrittiin nimittäin estämään vuosisadan vaihteessa, mikä johtui Sainion (1957, 70–73) mukaan siitä, että pedagogiikan käytännönläheisyyttä pidettiin uhkana syvällisille humanistisille opinnoille. Kotiopettajien epäpätevyyden katsottiin johtuvan puutteellisista tiedoista opetettavissa aineissa, ei suin- kaan siitä, etteivätkö he olisi osanneet opettaa. Kyseessä näyttääkin olleen klassillisen sivistyksen ja hyötyaatteen yhteentörmäys, johon Turussa suhtauduttiin jälkimmäistä suosien, ensimmäistäkään silti unohtamatta. Turun akatemiassakaan ei silti ollut kasvatusopin professuuria tai dosentteja, vaan pedagogiikkaa käsittelevät ne, joilla siihen oli aikaa tai kiinnostusta. Tavanomaista oli, että sellaisiakin tieteitä, joille oli olemassa oma professuuri, opetti myös muu henkilökunta. Ainoastaan teologian suhteen oli noudatettava jonkinlaista varovaisuutta, koska siitä eivät olisi säädöksien mukaan saaneet julkaista tutkielmia muut kuin teologian professorit. Varsinkin luonnollista teologiaa käsitteleviä väitöskirjoja ilmes- tyi yhtä kaikki myös muiden alojen professoreilta, ja esimerkiksi Porthan jopa luennoi aiheesta. Luonnollinen teologia toisaalta lukeutui enemmän filosofiaan, koska siinä ei ollut tapana käsitellä systemaattista jumaluusoppia. Käytännöllisimmillään siinä pohdittiin esi- merkiksi jumalanpalveluksen yhteiskunnallista merkitystä. Tämä näkökulma uskontoon tulee esille yleensä myös kasvatusta käsiteltäessä; se onkin hyvä osoitus aikakauden jous- vasta monialaisuudesta. Akateeminen sivistys ei jakautunut erillisiin lokeroihin, vaan kaik- ki alat kietoutuivat toisiinsa ja olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Tiukkoja rajauksia eri tieteiden välille ei Turun akatemiassa tehty, joten kasvatusopinkin itsenäisyy- den määrittelemine on lopulta kenties tarpeetonta.

Uskonto kasvatuksen lähtökohtana

Uskonnon yhteiskunnallinen ulottuvuus on perinteisesti ollut merkittävä keskustelunaihe, etenkin kasvatus- ja koulutusasioissa. Kiistat uskonnonvapaudesta ja opetuksen tunnustuk- sellisuudesta ovat kuitenkin suhteellisen tuoreita kysymyksiä. 1700-luvun Turun akate- miassa nimittäin oltiin vielä hieman yksioikoisemmassa tilanteessa, koska yksityinen ja jul- kinen uskonnon harjoittaminen nähtiin välttämättömyytenä yksilön ja yhteiskunnan hyvin-

voinnille. Rousseau'n luonnollisen (uskonnottoman) kasvatuksen ohjelma ei saanut hyväksyntää Turussa. Vasta 1800-luvun alussa näkemykset lievenivät hieman, jolloin *Émilestä* julkaistiin lyhennetty ruotsinnois vuonna 1805, kääntäjänä J. W. Tuderus. (Sainio 1957, 37.)

Eräissä harvoista Turun akatemiassa julkaistuista uskonnon opettamista käsittelevistä väitöskirjoista (ks. Sainio 1957, 107–114) keskitytään nimenomaan kumoamaan Rousseau'n vaatimusta kasvatuksen uskonnottomuudesta. Sen tekijä on Fredrik Collin (1743–1816), joka oli aloittanut opettajanuransa Turun katedraaliskoulussa. [2] Väitöskirjallaan Collin haki Hämeenlinnan triviaaliskoulun rehtorin virkaa vuonna 1775 ja saikin sen. Lopulta hänestä tuli lääninrovasti. Opettajanuraa pidettiin yleisesti välivaiheena, jonka pohjalta hakeuduttiin arvostetumpiin ja paremmin palkattuihin kirkollisiin virkoihin. Vaikka kasvatusta ei vielä tunnustettukaan itsenäisenä tieteenalana eikä opettajuutta varsinaisena urana, julkaisivat monet opettajaksi hakeutuvat kuitenkin tutkielmia, jotka osoittavat tekijänsä pohtineen kasvatusta ja koulutusta syvällisesti. Collinin tekstin otsikko ilmaisee tekijän ydinsanomana: *Väitöskirja siitä, että nuorisolle tulee Rousseau'n mielipiteen vastaisesti opettaa kristinuskkoa (Dissertatio de juventute in religione christiana contra opinionem Rousseauianam instituenda, 1775)*. Muutamassa yhteydessä Collin viittaa luonnonoikeuden auktoriteetti Samuel Pufendorfiin (1632–1694) sekä luonnollisesti Rousseau'n *Émileen*. Pääosin tutkielma koostuu kuitenkin vakiintuneista ajatuksista ja yleisesti hyväksytyistä argumenteista, joilla on tapana perustella koulutuksen ja uskonnon tärkeyttä.

Heti aloituslauseessa Collin esittää, että oikea koulutus on menestyksekkään elämän perusta ja tekee ihmisestä oppineen, hyveellisen sekä Jumalan kunnian lisäämiseen sopivan. Hän vertaa kouluttamatonta ihmistä villieläimeen, jonka tila on kuolemaakin kurjempi. Johdantoa seuraavassa luvussa kirjoittaja luettelee, mitä etuja kristillinen usko tuo yksilölle ja yhteiskunnalle. Hän osoittaa, että uskontokasvatus on aloitettava jo varhain, koska poikkeuksetta kaikki oppi tarttuu parhaiten lapsiin. Perusteluksi Collin viittaa Pseudo-Plutarkhoksen tekstiin *Lasten kasvatuksesta*, joka oli suosittu antiikinaikainen kasvatusopin auktoriteettiteos. Sen tekijänä pidettiin yleisesti kreikkalaista Plutarkhosta, mutta sen todellinen kirjoittaja on tuntematon. Collinin tarkoituksena on osoittaa varhaiskasvatuksen merkityksen kiistattomuutta sillä, että ”jo pakanatkin tunnustivat sen todeksi”. Se on siis jottaikin ihmiseen sisäänrakennettua, koska antiikin teksteissäkin puhutaan siitä. Collin vahvistaa väitettään säkeellä, jossa Horatius runoilee saviastiasta: siinä säilyy aina sen aineen tuoksu, mikä siihen uutena imeytyy (Horatius, *Epistulae* 1, 2, 69). Samalla kun tämä lainaus muovaa Collinin sanomaa kouriintuntuvaksi, toimii se myös lisätodisteena varhaiskasvatuksen tarpeellisuudesta.

Seuraavassa luvussa Collin huomauttaa, että Rousseau on väärässä väittäessään ihmisen olevan syntyjään hyvä. Päinvastoin, ihmisluonto on itsessään taipuvainen paheisiin ja ”Medeian tapaan näkee parempaa ja myöntää sen paremmaksi mutta silti seuraa huonompaa”. Lainaus on Ovidiukselta (*Metamorphoses* 7, 21), jota Collin ei kuitenkaan mainitse lähteenä. Kuitenkin heti perään esittämästään Horatius-otteesta hän antaa sekä tekijän nimen että teoksen, josta se löytyy. ”Kukaan ei synny ilman vikoja, vaan paras meistä on se, jolla on niitä vähiten”, sanoi siis runoilija (*Sermones* 1, 3, 68). Antiikin lähteisiin viittaaminen oli ympärilyöriä, ja Collinin tapaan saatettiin yhden ja saman väitöskirjan sisällä sekä antaa hyvinkin tarkat lähdetiedot että jättää ne myös kokonaan pois. Lentävän lauseen asemassa olleita tekstiotteita kunnioitetuilta klassikoilta, kuten Cicerolta, Senecalta tai Horatiukselta, poimittiin usein kokoelmateoksista, joissa ne esiintyivät irti alkuperäisestä kontekstistaan (Sarasti-Wilenius 2003, 145).

Collinin mukaan kaikki hyvyys kehittyi vasta kasvatuksen myötä ja hän toteaaakin, että sitä suuremmalla syyllä on uskonnon opetus aloitettava jo ”äidinmaidon kera”. Moraalioppi

perustuu siihen tosiasiaan, että ihmisellä on kuolematon sielu. Moraaliopin harrastus on siis oman itsensä tutkimista; olisi häpeällistä tietää muista asioista mutta olla tuntematta itseään. Sehän olisi Collinin mukaan sama kuin olisi ”muualla [valpas kuin] ilves mutta kotona [sokea kuin] maamyyrä” (*lynx foris, talpa domi*). Lentävän lauseen käyttö vahvistaa ja selkeyttää Collinin viestiä. Antiikin kirjailijoiden lisäksi hän viittaa tutkielmansa päätteeksi myös Raamattuun: lapsille tulee opettaa hurskautta, koska Jumala kehotti Abrahamia ja Israelin kansaa tekemään niin. Käytännön neuvoja uskonnolliseen kasvatukseen Collin ohjaa etsimään muista teoksista.

Collinin väitöskirjassa on vain kymmenen tekstisivua, mikä oli aivan tavanomainen Turun akatemian opinnäytetöiden pituus. Pisimmilläänkin julkaisut olivat vain muutamia kymmeniä sivuja, joten niissä ei ollut tilaa kovin yksityiskohtaisille esityksille. Tämä tutkielma on Collinin itsensä kirjoittama, koska hän haki sen avulla aiemmin mainittua rehtorin virkaa. Sen painattamisesta kuitenkin huolehti ja sitä väitöstilaisuudessa puolusti Isak Nordberg (1755–1797), joka toimi Turun akatemian matematiikan dosenttina ja sittemmin katedraalikoulun lehtorina. Collinin teksti oli Nordbergin harjoitus- eli *pro exercitio* -väitös. *Pro gradu* -väitöksensä hän puolusti matemaattista tutkielmaa, miltä alalta oli myös hänen dosentuurinhakuväitöksensä (*pro venia docendi*). Nordbergin myöhemmän uran kannalta on osuvaa, että hänen harjoitusväitöksensä oli kasvatusopillinen, vaikka hänellä ei sen kirjoittamiseen ollutkaan osuutta. Harjoitusväitökset olivat yleensä alusta loppuun asti ohjaajan tekemiä, kuten toisinaan jopa maisterin tutkintoa varten julkaistut *pro gradu* -väitöksetkin.

Turun akatemian väitöskirjojen tekijyyden moniselitteisyys on linjassa muiden 1700-luvun tieteellisen kirjoittamisen piirteiden kanssa. Esimerkiksi viittauskäytännöt olivat vaihtelevia. Tunnollista viitteiden merkitsemistä ei pidetty välttämättömänä, mutta toisinaan lähteet ilmoitettiin hyvinkin tarkkaan. Samojen ajatusten ja tekstipätkien toistelemista väitöskirjasta toiseen ei mielletty plagioinniksi. Tarkasteltaessa aatteellisten virtausten esiintymistä väitöskirjoissa onkin otettava huomioon, että monet näkemykset ovat ”aikakauden henkistä yhteisomaisuutta”, joiden alkuperää ei siten voi jäljittää (Sainio 1957, 104–105). Collinin väitöskirjassa näkyy erityisesti se, miten antiikin kirjallisuuden siteeraaminen ja perinteisten argumenttien toistelemineen ovat akateemisen kirjoittamisen perusmateriaalia. Niitä käytettiin elävöittämään tekstiä, eikä niiden lähteitä tarvinnut välttämättä mainita.

Erilaisia julkaisumuotoja

Yleinen akateemisen julkaisemisen muoto varsinkin vielä 1600-luvulla oli jaotella esitettävä asia irrallisiksi väittäviksi. Myöhemminkin ilmestyi lukuisia väitöskirjoja, joissa ei ole jatkuvaa tekstiä vaan erillisiä teesejä (Klinge 1987, 387). Sekalaisia aiheita käsittelevillä teeseillä (*Theses miscellaneae* ja muita vastaavia otsikoita) suoritettiin etenkin harjoitusväitöksiä, koska siten ohjaaja sai helposti ja nopeasti valmistettua oppilaalleen tutkielman puolustettavaksi. Julkaisumuotoa käytettiin kuitenkin myös varsinaisissa väitöskirjoissa, joiden aihe oli yhtenäinen mutta muoto lyhyisiin osiin katkottu. Tämän tyyppistä tieteellistä kirjoittamista edustaa *Yleisiä huomioita opettamisen metodista (Articuli generales de methodo docendi)* vuodelta 1738, joka on Gabriel Heinriciuksen (n. 1710–1785) dosentuurinhakua varten julkaisema opinnäyte. Hän toimi matematiikan ja fysiikan dosenttina sekä myöhemmin filosofian apulaisena, ja hänen väitöskirjassaan yhdistyvät nämä alat niin sisällössä kuin esitystavassa. Tutkielma koostuu neljästä pääluvusta, jotka on jaettu yhteensä 56 lyhyeen pykälään. Argumentointi etenee selkeästi, loogisesti ja kuivan oppikirjamaisesti. Tekijän tarkoituksena on puolustaa Christian Wolffin (1669–1754) filosofiaa, joka tuohon

aikaan olikin Turun akatemiassa hallitseva suuntaus (Sainio 1957, 155–156). Wolff kehitti systemaattista tieteellisten totuuksien esitystapaa eli ns. matemaattista metodia, jossa jaotteluilla ja määritelmillä oli keskeinen rooli. Heinricius mainitsee väitöskirjassaan, että Wolff osoitti tämän matemaattisen esitystavan sopivan myös filosofisten ajatusten esittämiseen. Heinricius määrittelee, että ”opettaminen” tarkoittaa sitä, että perehdyttää toista itse tietämiinsä asioihin eli totuuksiin. ”Opetusmetodi” puolestaan on se järjestys, jota tässä perehdytyksessä tulee noudattaa. Tekijä painottaa selkeyden ja havainnollisuuden tärkeyttä opetuksessa ja suosittelee yksinkertaisten esimerkkitapausten käyttämistä. Harjoitus ja toisto auttavat oppimaan, kunhan asiat on esitetty oikeassa järjestyksessä. Opetuksen on lisäksi oltava motivoivaa, eli oppilaan on ymmärrettävä, mitä hyötyä mistäkin opista on.

Heinricius noudattaa väitöskirjassaan juuri niitä oppeja ja neuvoja, joita hän siinä esittää. Käytännön neuvoja lukija ei kuitenkaan saa, vaan tutkielma on enemmänkin kasvatusopin lähtökohtien esittelyä. Sainion (1957, 100) mukaan 1600-luvulla ilmestyneistä väitöskirjoista ilmenee, että opetusmenetelmillä tarkoitettiin tuolloin ainoastaan sitä, missä järjestyksessä opetettavan aineen oppisisällöt tulee esittää. Hän toteaa, että ”1600-luvun didaktiikka oli sovellettua logiikkaa, mutta 1700-luku muutti didaktiikan sovelletuksi psykologiaksi. Juuri tämä murros merkitsi samalla itsenäisen kasvatusopin syntyä ja irtautumista oppiaineista.” Heinriciuksen väitöskirja asettuu näiden aikakausien välimaastoon. Hän puhuu opetusmenetelmästä tarkoittaen asioiden esitysjärjestystä, mutta mainitsee kuitenkin jo oppilaan lähtökohtien huomioon ottamisen tärkeyden.

Kymmenen vuotta Heinriciuksen tutkielman jälkeen ilmestyi väitöskirja *Lasten väärin kasvattamisesta ja sen haitoista (Meditationes nonnullae de perversa educatione liberorum ejusque malis, 1748)*. Sen ohjaaja oli puhetaidon professori Henrik Hassel (1700–1776), mutta sen puolustaja ja todennäköinen kirjoittaja oli myöhemmin Hämeenlinnan triviaalikoulun rehtorina toiminut Axel Johan Grundstroem (1724–1781) (Sainio 1957, 118). Kirjoittaja esittää lähtökohtana, että ihminen koostuu kahdesta osasta, sielusta ja ruumiista. Sielun ensisijaiset ominaisuudet ovat järki sekä vapaa tahto, joista ensimmäinen on tarkoitettu totuuden tavoitteluun ja jälkimmäinen moraalisena hyvän valitsemiseen. Ruumis täydentää näiden tavoitteiden saavuttamista omalta osaltaan. Kasvatusta tarvitaan siihen, että ihminen voisi kehittää ja täydellistää sekä henkisiä että ruumiillisia ominaisuuksiaan eikä jäisi eläimen tasolle; kasvatuksen laiminlyömisestä seuraisi vakavaa haittaa sekä yksilölle että yhteiskunnalle.

Tässäkin tutkielmassa korostetaan varhaiskasvatuksen merkitystä. Väitettä konkretisoidaan vertaamalla nuorta mieltä vahaan, johon jää helposti jälkiä. Toisin kuin vahataulusta, ei ihmismielestä näitä jälkiä kuitenkaan saa helposti pyyhittyä pois. Lapsi on altis omaksumaan vaikutteita varttuneemmilta ihmisiltä, joiden antama esimerkki on siis oleellisin tekijä siinä, millaiseksi lapsi kehittyy. Erityisesti vanhempien on keskityttävä hyvän esimerkin antamiseen. Opettajienkin on oltava tehtävänsä sopivia; kirjoittaja luettelee useita huonon opettajan ominaisuuksia, kuten nurinkurisessa järjestyksessä opettaminen, hyödyttömien asioiden painottaminen hyödyllisten sijaan ja tapakasvatuksen laiminlyöminen. Tätä kaikkea havainnollistetaan lukijalle näin: ”Jos sokea taluttaa sokeaa, putoaa kumpikin kuoppaan.” Opettajan tulee olla riittävän oppinut, hyvätapainen ja opettamiskykyinen. Väitöskirjassa ei oteta kantaa siihen, mikä edistäisi lasten oppimista, vaan pinnalla ovat edelleen oikean opetusjärjestyksen (mekaaninen) hallinta sekä opetettavien asioiden hyödyllisyys; kaiken päämääränä on yhteiskunnan menestys ja hyvinvointi. Esitys jatkuu sen käsittelyllä, että tietysti myös oppilaan luontaiset ominaisuudet ja kyvyt tulee ottaa huomioon, sillä ”ei mistä tahansa puusta voi veistää Merkuriuksen patsasta”. Sellaisen ihmisen ei kannata opiskella, joka selvästikin sopii paremmin ruumiilliseen työhön. Vanhempien tulee tunnistaa

omalle lapselleen sopiva ala eikä yrittää kouluttaa heitä kaikkia niin sanotusti jalompiin ammatteihin, kuten kirjoittaja asian muotoilee. Yhteiskunta ei tarvitse liian suurta määrää oppineita, joista tulee vain taakka sen sijaan että he olisivat hyödyksi yhteiskunnalle jossain muussa toimessa. Mahdollisimman aikaista ammatinvalintaa kirjoittaja puolustaa sillä perusteella, ettei mitään voi osata kunnolla, jos ei ole täysipainoisesti perehtynyt siihen.

Vanhempien ylenpalttinen rakkaus omia lapsia kohtaan johtaa paitsi vääristyneisiin käsityksiin näiden lahjoista, myös liialliseen lempeyteen. Tekijän mukaan etenkin äidit suojelevat lapsiaan ansaituiltakin rangaistuksilta ja hemmottelevat näitä niin, että lopulta lapsista tulee sairaalloisuuteen taipuvaisia. Rangaistuksetkaan eivät toisaalta saa olla liian ankaria, jottei ”lääke olisi tautia ankarampi”. Kotikasvatuksen tärkein ohjenuora on tämän väitöskirjan perusteella kohtuullisen keskitien noudattaminen. Oleellista ei myöskään ole aineellinen hyvinvointi, sillä lasten paras perintö on hyvä kasvatusta, ei suuret rahasummat. Koska kuitenkin yhteiskunnan menestys riippuu sen jokaisen yksittäisen jäsenen taloudellisesta hyvinvoinnista, on tärkeää, että myös tytöt kasvatetaan hyvin. He nimittäin tulevat naimisiin mentyään hoitamaan pääosan kotitaloutensa asioista, mikä on samalla heidän tärkein tehtävänsä yhteiskunnassa. Tyttöjen on hyvä osata valmistaa vaatteita, koska siten säästyy rahaa; tähänkin tarvitaan koulutusta kuten myös muuhun taloudenpitoon, yhtä lailla kuin sotapäällikkö tarvitsee aseiden ja sodan tuntemusta tai tuomari lakien tuntemusta. Varsinkin naisten tapauksessa on varottava ylellisyyden ja hemmottelun huonoa vaikutusta, jolle nämä ovat alttiimpia kuin miehet.

Grundstroemin / Hasselin tutkielma huonon kasvatuksen haitoista on sekalainen ajatuskokoelma, joka ulottuu varhaiskasvatuksesta aina yliopistokoulutukseen asti. Siinä ei käytetä lähdeviitteitä eikä teoreettista lähestymistapaa, vaan tekijän kasvatustieteellinen ajattelu perustuu käytännön kokemukseen ja arkijärjen käyttöön. Tekijä pyrkii havainnollistamaan viestiään käytännöllisillä esimerkeillä ja lennokkailla sanonnoilla. Väitöskirjassa nousevat esille hyötyaatteen päämäärät, joiden nimissä käsitellään poikkeuksellisesti myös tyttöjen kasvatusta. Yleensä väitöskirjoissa käytetään nimenomaan poikalapsiin viittaavia sanoja, kuten tässäkin tapauksessa siihen asti, kunnes siirrytään puhumaan tytöistä. Naisten roolista taloudenhoidossa ja matematiikan sekä luonnonhistorian opettamisen tärkeydestä sitä silmällä pitäen puhui myös esimerkiksi Johan Kraftman (1713–1791), joka totesi vuonna 1751, että tyttöjen tulisi saada oppia näitä taitoja nimenomaan äidinkielellään (Päivänsalo 1971, 31). Kielikysymys tulee usein esille 1700-luvun kasvatustieteellisen keskustelussa nivoutuen myös aikakauden hyötyajatteluun.

Päämääränä taloudellinen hyöty

Tieteen tuottamaan tekniseen ja taloudelliseen edistykseen oli alettu kiinnittää lisääntyvässä määrin huomiota 1730-luvulta alkaen. Carl von Linnén ajatukset luonnon taloudellisen hyödyntämisen mahdollisuuksista saapuivat tuolloin Turkuun etenkin hänen oppilaansa Carl Fredrik Mennanderin myötä (Joutsivuo 2010, 141). Johan Browallius (1707–1755), tuleva piispa, julkaisi vuonna 1737 kirjoituksen *Tankar öfver historiae naturalis nytta vid ungdomens upfostring och undervisning*. Sen sisältöä toisteltiin myöhemmin monissa Turun akatemian väitöskirjoissa (Päivänsalo 1971, 28–29). Humanistinen sivistys sai antaa tilaa hyötyaatteelle vuonna 1747, kun runouden professori muutettiin talousopin professoriksi. Uuteen virkaan valittiin luonnontieteellisistä tutkimusmatkoistaan tunnettu Pehr Kalm (1716–1779). Oivallisesti hyödyn aikakautta ja talousajattelua sekä Browalliuksen edellä mainitun kirjoituksen perintöä edustaa Kalmin johdolla vuonna 1757 ilmestynyt väitöskirja *Talousopin ja luonnonhistorian tuntemuksen välttämättömyydestä opettajalle* (Dis-

sertatio gradualis, studium oeconomiae et historiae naturalis informatori necessarium, exhibens). Sen puolustaja sekä todennäköisesti myös tekijä oli David Deutsch (1735–1783), joka työskenteli sittemmin erilaisissa opetustöissä: Turun akatemiassa heprean ja kreikan kielten dosenttina sekä teologian apulaisena ja Turun katedraalikoulussa konrehtorina. Väitöskirjassa yhdistyvät siten ohjaajan ja oppilaan erityisalat. Siinä on runsaasti viitauksia lähdekirjallisuuteen sekä Ruotsin Tiedeakatemiassa pidettyihin puheisiin.

Oman alan auktoriteettien, mielellään mahdollisimman vanhojen sellaisten, siteeraaminen oli vakiintunut tapa aloittaa väitöskirjateksti. Tekijän perustelut talousopin ja luonnonhistorian kunniakkuudesta alkavatkin suorastaan Raamatusta asti. Mainitut alat ovat siis olleet olemassa ihmislajin alkuhämäristä saakka, ja antiikin aikaanakin ne kukoistivat. Vaikka niissä on kyse kristinuskon Jumalan luomistyön tarkastelusta, pitää tekijä huomionarvoisena, että pakanalliset jumaluudetkin keskittyvät viljelykseen, metsästykseen, kaupankäyntiin ym. talousopillisiin taitoihin. Sekin todistaa näiden alojen vanhuudesta ja universaaliudesta. Tueksi tekijä lainaa englantilaisen maataloustieteilijä John Worlidge'n (1640–1700) kirjoitusta, jossa tämä ylistää luontoa ja maanviljelystä. Toinen sitaatti on Ciceron moraali-filosofisesta tekstistä *Vanhuudesta (Cato Maior de senectute 51)*: ”Minua eivät ilahduta pelkästään maan antimet vaan myös sen luontainen elinvoima.”

Toisessa luvussa kirjoittaja vielä alleviivaa johdannossa esittämiään taustatietoja. Hän sanoo osoittaneensa lukuisten esimerkkien avulla, kuinka hauskaa ja hyödyllistä talousoppi on. Heti seuraavaksi tekijä korostaa, että tätä tärkeää tieteenalaa on opetettava jo varhaisesta iästä alkaen. Hänen konkreettisena esimerkkinään saa tässä toimia vertaus kasveihin, jotka, kuten lapset, kasvavat siihen suuntaan, mihin niitä nuorena taivutetaan. Lukijaa muistutetaan myös englantilaisen sananlaskun avulla siitä, mitä käy, jos opetus laiminlyödään: *Men seldom plant Trees; till they begin to be wise, that is till they grow Old, and find by Experience the Prudence and Necessity of it*. Kokemus osoittaa, ettei kukaan synny viisaana, ja siksi hyvä kasvatus on välttämätöntä. Edellä esiteltujen väitöskirjojen tapaan myös tässä todetaan, että ilman kasvatusta ihminen ajautuu pahuuden valtaan tai jonkinlaiseen eläimelliseen tilaan. Esimerkkeinä mainitaan eräs lampaiden parissa elänyt ja niiden luonnon omaksunut poika sekä karhun voimat ja petomaisuuden saanut metsän asukki. Villieläimeen vertaamisen perinne kumpuaa itse asiassa jo antiikista ja myöhemmin esimerkiksi Erasmus Rotterdamilaisen kirjoituksista, ja sivistymättömien ihmisten barbariaan viitataan Turun akatemian väitöskirjoissa useasti (Kivistö 2002, 47; 54). Ihmisen synnynäinen tietämättömyys ja jopa pahuus ovat puolestaan keskeisiä Pufendorfin luonnonoikeudellisessa ajattelussa, jossa painotetaan yhteisöllisyyden merkitystä sekä järkipärisen ajattelun tietoisin kehittämisen tärkeyttä (Heikkinen 1972, 15–16).

Talouseläinten taitojen tarpeellisuudesta opettajille on Kalm / Deutsch löytänyt osuvan sitaatin Roomassa 1. vuosisadalla kirjoittaneelta Columellalta, joka toteaa teoksessaan *Maataloudesta* näin: ”Maanviljelys, joka on mitä läheisintä sukua viisaudelle, on tarpeellista niin oppilaille kuin opettajille.” (*De re rustica*, pr. 4.) Seuraavaksi kirjoittaja lainaa Ciceron edellä mainittua teosta halutessaan selventää, mitä kaikkea maanviljelys on: ”Mutta eivät viljavainiot, niityt, viinitarhat ja puuistutukset ole ainoa maaseudun viehätyks: sitä ovat myös kasvi- ja hedelmätarhat, laiduntavat karjalaumat, mehiläisparvet ja kukkien monenkirjava runsaus.” (*Cato Maior de senectute 54*.) Heti perään on vielä sitaatti englantilaiselta puutarhakirjailijalta John Evelyniltä (1620–1706), jonka avulla korostetaan, että talousopissa ja luonnonhistoriassa on kyse Jumalan luomistyön kunnioittamisesta. Antiikin kirjallisuus ja uudemmat lähteet ovat tässä väitöskirjassa tasaveroisessa asemassa. Kasvatusta käsitteleviin teksteihin siinä ei kuitenkaan vielä viitata. Se yleistyikin vasta myöhemmin, varsinaisesti Porthanin aikana (Sainio 1957, 19).

Tutkielman varsinainen väite on, että opettajan on tunnettava talousoppia sekä teoreettisesti että myös käytännöllisesti. Konkreettiset esimerkit nimittäin ovat vakuuttavampia ja opettavaisempia kuin pelkkä teoria. Tämän opetusopillisen mantran alkuperä on filosofi Senecan kirjoituksessa, jonka aiheena on tiedon jakaminen toisille. Seneca toteaa, että ”tie on pitkä neuvoja noudattamalla, mutta lyhyt ja tehokas esimerkkien avulla” (*Epistulae morales ad Lucilium* 6, 5). Tätä lausahdusta toistellaan lukuisissa Turun akatemian väitöskirjoissa (ks. esim. Kinnari 2010). Varsinkin kieliopin opettamisesta sanottiin, että pelkkä ulkoluku on huono opetusmetodi (Lagus 1890, 105). On turha luetuttaa oppilaalla sellaista, mitä tämä ei vielä ymmärrä, koska oppiminen edellyttää asioiden sitomista arkielämän kokemuksiin. Kielen opettamista koskevat mielipiteet siirtyivät vähitellen muidenkin alojen opetusmenetelmiin. Maanviljelykselle ja muille taloudellisille toimille ovat käytännölliset tiedot ja taidot tietenkin täysin välttämättömiä, joten ei ole ihme, että niitä painotetaan tässä Kalmin / Deutschin väitöskirjassa. Tutkielmassa käytetään vielä toistakin usein esiintyvää sanontaa. Ulkomaisten asioiden ihailu ja kotimaisten väheksyntä on haitallista, joten ei saisi olla ”valpas kuin ilves muualla ja sokea kuin maamyyrä kotona” (vrt. edellä esitelty Collinin väitöskirja). Esimerkiksi Linnén kerrotaan käyttäneen tätä sanontaa itsestään, koska hän koki Ruotsin kasvillisuuden tuntemuksen heikoimmaksi kohdakseen (Lindman 1907, 5).

Kotimaisen maatalouden tutkimus on Turun akatemian talousopillisten väitöskirjojen yleisin aihe. Valtion talouden kehittämiseksi on tietenkin tärkeintä kehittää paikallista maanviljelystä. Tämä kyseinen tutkielma pyrkii osoittamaan, että sitä koskevan tiedon levittämiseksi täytyy myös opettajien olla perehtyneitä siihen. Ei siis riitä, että aiheesta julkaistaan akateemisia väitöskirjoja, koska lapsethan eivät niitä lue. Sen sijaan lapsia tulee kasvattaa käytännöllisten esimerkkien avulla, joita tämä väitöskirjakin tarjoaa erilaisten lainauksien ja sanontojen myötä. Kirjoittaja ei pyri teoretisoimaan aihetta liiaksi, vaikka hän hyödyntääkin vakuuttavassa auktoriteettiasemassa olevaa kirjallisuutta sanomaansa tehostakseen. Väitöskirjassa ei kuitenkaan viitata erääseen tekstiin, jonka ajatuksia siinä pitkälti noudatellaan. John Locken teos *Some thoughts concerning education* (1693) oli käännetty ruotsiksi jo vuonna 1709 ja oli laajalti tunnettu sekä hyväksytty Turun akatemian piireissä. Locke painotti koulutuksen vaikutusta ihmisen tapoihin ja moraalisiin sekä käytännön taitojen opettamisen tärkeyttä. Hänen ajatuksensa vaikuttivat etenkin 1700-luvun alkupuoliskon hyötyaatteen mukaisessa koulutuksen tehostamisessa, mm. luonnonhistorian opetuksen lisäämisessä (Joutsivuo 2010, 147). Itse asiassa missään tämän artikkelin lähteenä olevassa väitöskirjassa ei viitata Lockeen, vaikka hänen ajatuksensa varmasti vaikuttivat monen tutkielman taustalla.

Lisää lapsille sopivia aiheita

Tieteenalakohtaista kasvatusopillista kirjoittelua edustaa myös Nils Aejmelaeuksen (1753–1817) väitöskirja *Historiallisten opintojen hyödyistä lapsille* (*Dissertatio de usu studii historici infantibus inculcandi*, 1776). Aejmelaeus julkaisi tekstin todennäköisesti jotakin viranhakua varten. Hän työskenteli vuodesta 1778 alkaen Vaasan triviaalikoulun konrehtorina ja myöhemmin rehtorina. Aejmelaeus esittää tutkielmansa lähtökohdaksi, että lapset ovat luonnostaan uteliaita ja haluavat lisätä tietojaan. ”Oppiminen edellyttää oppimisen halua, jota ei voi pakottaa”, lainaa tekijä antiikin auktoriteetti Quintilianusta (*Institutio oratoria* 1, 3, 8). Lapset pitävät historiallisista kertomuksista ja kykenevät ymmärtämään niitä, joten niitä on hyvä opettaa heille. Kasvatuksen ensisijainen päämäärä nimittäin on ajattelukyvyyn kehittäminen, mikä erottaa ihmisen eläimistä. Historia on oivallinen kasvatuksen väline, sillä se tarjoaa aineksia tapahtumien ja tekojen moraaliseen arvioimiseen. Aejmelaeu-

laeuksen mukaan oppilaan on annettava tehdä näitä arvioita itse, eli tämäkin väitöskirja haluaa irtautua ulkoluvun perinteestä.

Historia on ”elämän opettaja”, kuten Cicero sanoo, ja kaikkien tieteiden perusta. Yksi ihmiselämä on nimittäin liian lyhyt kaiken kokemuksen keräämiseen. Jos on perehtynyt historiaan, ei joudu sanomaan tuota Ciceron paheksumaa lausahdusta ”enpä olisi uskonut” (*De officiis* 1, 81: pitää ennakoida tulevaa, ettei joutuisi sanomaan näin!). Tapakasvatus on koulutuksessa keskeistä, ja historia sopii oivallisesti täydentämään ja elävöittämään moraalioipillisia neuvoja. Se opettaa, mitä seuraa hyvistä ja pahoista teoista sekä osoittaa polun, jota kulkemalla saavutamme kunniaa. Historiallisissa kertomuksissa on lukemattomia esimerkkejä, jotka inspiroivat hyveen ja kunnian tavoitteluun. Aejmelaeus viittaa lähinnä antiikin historiaan, joka toki onkin otollisinta luettavaa, kun kerran koulutuksen tärkeimpänä tavoitteena on latinan kielen oppiminen. Toinen syy antiikin suurmiesten tekojen käsitteilylle oli, että niiden kommentointi oli poliittisesti turvallista (Lagerstam & Parland-von Essen 2010, 198). Aejmelaeuksen väitöskirjassa on sitaatteja Ciceron ja Quintilianuksen lisäksi roomalaisen historioitsija Liviuksen teksteistä. Uudempan kirjallisuuteen siinä viitataan ainoastaan aivan lopussa, jossa mainitaan muutamia sopivia ruotsinkielisiä oppikirjoja sekä yleisestä että kotimaisesta historiasta.

Ruotsinkielisen tietokirjallisuuden määrä oli 1700-luvulla kasvussa. Vuosisadan puolenvälin tienoilla alettiin Turun akatemiassa julkaista ruotsiksi myös väitöskirjoja lähinnä matemaattisista tai kotimaata käsittelevistä aiheista. Kemian professori Pehr Adrian Gadd (1727–1797) oli innokas ruotsin kielen käytön puolustaja ja edistäjä (Niemelä 1998, 306–307). Eräässä pamfletinomaisessa väitöskirjassaan hän käsittelee kysymystä kansankielisen kirjallisuuden kehittämisestä, mutta kuitenkin latinan kielellä. Tutkielmaa *pro gradu* -väitöksenään puolustanut Daniel Hirn (1744–1822) toimi myöhemmin Turun akatemian itämaisten kielten dosenttina, ja on oletettavaa, että hänellä oli runsaasti osuutta kirjoitustyöhön. Gaddin / Hirnin väitöskirja *Tieteiden kukoistuksen edistämisestä isänmaassamme* (*Meditationes de flore scientiarum in patria promovendo*, 1769) alkaa edistysuskoisella julistuksella, jonka mukaan tieteet ovat jo nousseet korkeimpaan huippuunsa. Heti aluksi myönnetään kuitenkin, että useita hankaluuksia on edelleen jäljellä. Johdannossa määritelläänkin siis kolme syytä tieteiden kehittymisen esteille: 1) esitystapa, 2) yksityisen ja julkisen opetuksen hoito sekä 3) opiskelun kannustimet ja palkkiot.

Kirjoittaja moittii värikkäästi sellaisia tekstejä, joissa keskitytään enemmän korulauseisiin kuin itse asiasisältöön. Tällaisia kirjoja lukemalla ”ei opi muuta kuin nurinkurisen retoriikan käyttöä”. Esitystavan aiheuttamiin hankaluuksiin kuuluvat paitsi tarpeettomat termit, määritelmät ja muut turhat hienoudet, myös ennen kaikkea kirjallisuuden vieraskielisyys. Itse asiassa jo Turun akatemian statuuteissa oli kehoitettu välttämään vaikeaselkoisia oppeja ja tarpeettomia spekulatioita opetuksessa (Klinge 1987, 357). Sisällön ja tyylin selkeys oli usein toisteltu tavoite, jonka saavuttaminen ei liene ollut helppoa; kielellisillä tehokeinoilla saatettiin kätkeä omaa asiantuntemattomuutta.

Gaddin / Hirnin pääasiallisena huolena tässä väitöskirjassa on, että suurin osa kouluajasta kuluu kielten opiskeluun, vaikka sitä voitaisiin käyttää hyödyllisemmin eli uusien tietojen hankintaan. Kirjallisuutta olisi siis saatava kansankielelle, mutta miten? Tärkeimpiä tapaoppaita ja historiateoksia oli ruotsinnettu systemaattisesti jo 1600-luvulla (Klinge 1987, 488–489). Tässä tutkielmassa tarkoitetaan kuitenkin nimenomaan tieteellistä kirjallisuutta, mikä on uudehko ajatus. Kirjoittaja jättää avoimeksi sen, tulisiko sitä kääntää vai kirjoittaa kokonaan uutta. Hän mainitsee esimerkkinä Ciceron, joka muinoin ”lyhyessä ajassa käänsi kaikki tieteenalat kreikasta latinaksi”. Tärkeänä lisähuomautuksena kirjoittaja sanoo, ettei hän tällä ehdotuksellaan suinkaan yritä hylätä latinan kieltä. Latinan taitajia tar-

vitaan edelleen, mutta hänen mukaansa lähinnä käännöstyötä varten. Ilmeisesti esimerkiksi juuri äsken mainitun Ciceron lukeminen alkukielellä ei kuitenkaan ole kirjoittajan mielestä relevanttia.

Tästä väitöskirjasta on nostettava esille vielä kirjoittajan tekemät huomiot lahjakkuusvalinnasta. *Selectus ingeniorum* nousi ammatinvalinnan ja koulutuksen tehostamisen menetelmäksi jo 1730-luvulla (Joutsivuo 2010, 145–146). Gadd / Hirn kirjoittaa, että on turha kouluttaa kyvyttömiä ja motivoitumattomia oppilaita, ja liian monesti kouluihin pätee tuo vanha sanonta, jonka mukaan ”tyhjän toimittamisella oppivat ihmiset toimimaan huonosti”. Yliopistoon tuleminen hatarilla tiedoilla tekee oppilaista vain turhia taakkoja yhteiskunnalle. Lukioissa pitäisi siis suorittaa tarkempaa lahjakkuusvalintaa. Kirjoittaja sanoo myös, että opetus ei saa olla pelkkää ulkolukua, vaan esimerkiksi 10 käskyn opettamisen tulisi tapahtua niin, että samalla osoitetaan niiden yhteensopivuus hyvien periaatteiden kanssa. Nuorille lapsille opetettakoon aluksi historiaa, maantiedettä ja luonnonhistoriaa sekä logiikkaa ja matematiikan yleisiä periaatteita. Niiden pohjalle on nimittäin helppo myöhemmin rakentaa muuta opetusta.

Gadd / Hirn noudattelevat väitöskirjassaan samoja kielikysymyksen linjauksia kuin Johan Browallius jo vuonna 1751 anonyymina julkaisemassaan kirjoituksessa *Oförgripelig tankar om underwisingswärket wid gymnasier och scholarne i riket*. Latinan opiskeluun tuhlautui arvokasta aikaa, ja muutenkin koulutus tähtäsi liiaksi vain pappisuraan; sen sijaan olisi tarjottava taloudellisesti hyödyllistä oppisisältöä, kuten luonnonhistoriaa, sekä otettava oppilaiden taipumukset huomioon, eli harjoitettava lahjakkuusvalintaa (Hanho 1947, 77–79). Vuonna 1754 ilmestynyt lausunto kasvatuskomission ehdotuksista koululain parantamiseksi kiteytti nämä ajatukset, ja ne reaalistuivat vuoden 1760 koulujärjestysehdoituksessa. Opetettavien asioiden käytännölläisyys ja hyödyttömän ulkoluvun hylkääminen olivat siinä keskeisiä. (Hanho 1947, 85–86.) Talousoppi ja luonnonhistoria kohosivat sen myötä itsestään selviksi oppiaineiksi jo varhaiskasvatukseen, mitä käsiteltiin myös jo edellä esitellyssä Kalmin väitöskirjassa.

Lopuksi

Turun akatemian väitöskirjoissa pohdittiin samoja ajankohtaisia kysymyksiä kuin muussakin julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi lehtikirjoitukset saavuttivat toki suuremman yleisön, mutta akateemiset tekstit tarjosivat tilaisuuden näkemysten tieteelliselle perustelemiselle. Se taas tarkoitti kuitenkin vielä 1700-luvulla pääasiassa vanhoihin ja vakiintuneisiin auktoriteetteihin viittaamista ja kaikille tutujen antiikin tekstien siteeraamista. Klassinen kirjallisuus ja siitä poimitut lentävät lauseet olivat keskeinen osa akateemisen oppineisuuden osoittamista. Latinaksi kirjoittamisen hankaluudet tunnustettiin laajalti, mutta silti sen käytössä pitäydettiin yhä jopa käytännölläisiä aiheita, kuten kasvatusta, käsiteltäessä. Tässä esittelemästäni kuudesta latinankielisestä väitöskirjasta välittyy kasvatusyhteiskunnan henki, jossa hyvä kasvatusta on avain onneen ja menestykseen ja koulutuksen avulla ajetaan koko yhteiskunnan etua. Kasvatusta käsittelevät väitöskirjat sisältävät runsaasti havainnollisia esimerkkejä ja vertauksia, joiden avulla pyritään levittämään kasvatustieteellisiä mahdollisimman laajalle. Tärkeintä on, että tulevat opettajat hallitsevat tärkeimmät opit ja ennen kaikkea niiden käytännöllisen soveltamisen. Korkea moraali ja tieteen edistys kietoutuvat yhdeksi ja samaksi kokonaisuudeksi, joka tähtää taloudelliseen hyötyyn ja sen kautta yleisen hyvinvoinnin lisääntymiseen. Ihminen ei olisi ihminen ilman kasvatusta, mikä on olennainen ja samalla itsessään riittävä perustelu sen välttämättömyydelle.

Viitteet

- [1] Jälkivaikutukseltaan maineikkaan professori H. G. Porthanin (1739–1804) ura ja hänen kasvatustieteelliset kirjoituksensa ajoittuvat pääosin vuoden 1776 jälkeiseen aikaan, vaikka hän oli jo sitä ennenkin toiminut dosenttina ja julkaissut väitöskirjoja. Raja hänen väitöskirjansa kuitenkin tämän kirjoituksen ulkopuolelle, koska myös muiden henkilöiden tekstien vaikutus kasvatustieteiden kehitykseen on hyvä ottaa huomioon. Porthanin ajatukset kasvatuksesta ja koulutuksesta noudattelevat pitkälti hänen edeltäjiensä asettamia linjauksia. Porthanin antia akateemiselle kasvatustieteelle käsitteellisesti laajasti väitöskirjassani ”*Hyödyllisiä ja mielekkäitä oppeja kotiin vietäväksi. H. G. Porthanin väitösteesit ja akateeminen kasvatustiede*” (2012).
- [2] Kirjoittajien elämäkerralliset tiedot perustuvat Yrjö Kotivuoren Ylioppilasmatriikkeliin (2005), jos ei toisin mainita.

Lähteet

- Aejmelaeus, Nils 1776. *Dissertatio de usu studii historici infantibus inculcandi* [www-lähde]. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-01372>>. (Luettu 1.8.2012).
- Collin, Fredrik 1775. *Dissertatio de juventute in religione christiana contra opinionem Rousseauianam instituenda* [www-lähde]. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-01835>>. (Luettu 1.8.2012).
- Gadd, Pehr Adrian 1769. *Meditationes de flore scientiarum in patria promovendo* [www-lähde]. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-11933>>. (Luettu 1.8.2012).
- Hassel, Henrik 1748. *Meditationes nonnullae de perversa educatione liberorum ejusque malis* [www-lähde]. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-12480>>. (Luettu 1.8.2012).
- Heinricius, Gabriel 1738. *Articuli generales de methodo docendi* [www-lähde]. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-12537>>. (Luettu 1.8.2012).
- Kalm, Pehr 1757. *Dissertatio gradualis, studium oeconomiae et historiae naturalis informatori necessarium, exhibens* [www-lähde]. <<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fv-12751>>. (Luettu 1.8.2012).

Kirjallisuus

- Hanho, J. T. 1947. Suomen oppikoululaitoksen historia I. Ruotsin vallan aika. Porvoo: WSOY.
- Heikkinen, Antero 1972. Hyöty, valistus ja koulu. Suomen aate- ja oppihistoria 1700-luvulla. Helsinki: Ylioppilastuki.
- Ikonen, Risto 1997. Åbo-tidningar 1771–1808 ja kasvattava yhteiskunta. Kasvatustieteiden maailma kustavilaisen kauden turkulaislehdessä. Joensuu: Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 38.
- Joutsivuo, Timo 2010. Papeiksi ja virkamiehiksi. Teoksessa Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Huoneentaulun maailma. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 112–183.
- Kinnari, Inkeri 2010. Jakob Wegelius: ”Joitakin havaintoja latinan kielen oppimismetodista”. Johdanto ja suomennos. *Auraica* 3, 65–78 [www-lähde]. <http://ojs.tsv.fi/index.php/Aur/article/view/3668/3438>. (Luettu 1.8.2012).

- Kivistö, Sari 2002. Barbarian käsitteestä Turun akatemian latinankielisissä dissertaatioissa. Teoksessa Pölönen, Janne & Jarva, Eero (toim.), *Antiquitas Borea - Antiikin kulttuurin pohjoinen ulottuvuus*. Oulu: Oulun yliopisto, 44–55.
- Klinge, Matti 1987. Opetus ja opiskelu. Teoksessa Klinge, Matti, Knapas, Rainer, Leikola, Anto, Strömberg, Johan, *Kuninkaallinen Turun akademia 1640–1808*. Helsinki: Otava, 355–552.
- Kotivuori, Yrjö 2005. Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 [www-lähde]. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli>. (Luettu 1.8.2012).
- Lagerstam, Liisa & Parland-von Essen, Jessica 2010. Aatelin kasvatus. Teoksessa Hanska, Jussi & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Huoneentaulun maailma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 184–219.
- Lagus, Ernst 1890. *Studier i den klassiska språkundervisningens historie i Finland*. Helsinki.
- Lindman, C. A. M. 1907. Carl von Linné såsom botanist. Teoksessa Carl von Linnés betydelse såsom naturforskare och läkare: skildringar. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Niemelä, Jari 1998. Vain hyödynkö tähden? Valistuksen ajan hyötyajattelun, luonnontieteen ja talouspolitiikan suhde Pehr Adrian Gaddin elämäntyön kautta tarkasteltuna. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Päivänsalo, Paavo 1971. Kasvatuksen tutkimuksen historia Suomessa vuoteen 1970. Helsinki: Ylioppilastuki.
- Sainio, Matti A. 1957. Kasvatusopin tutkimus ja opetus Turun akatemiassa. Jyväskylä: Gummerus.
- Sarasti-Wilenius, Raija 2003. *Exempla* in Finnish Latin oratory. Teoksessa Merisalo, Outi & Sarasti-Wilenius, Raija (toim.), *Erudition and eloquence. The Use of Latin in the Countries of the Baltic sea (1500–1800)*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 143–156.

FT Inkeri Kinnari on väitellyt joulukuussa 2012 Turun yliopiston latinalaisen filologian oppiaineesta.